

МИНУЛЕ Й СУЧАСНЕ Ч. 7.

Проф. д-р Мирон Кордуба

БОЛЕСЛАВ - ЮРІЙ ІІ.

ОСТАННІЙ САМОСТІЙНИЙ ВОЛОДАР
ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
З НАГОДИ 600-ЛІТТЯ ЙОГО СМЕРТИ,

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО
КРАКІВ 1940

Накл. „Українського Видавництва”, Краків, Кармелітська 34,
Друк: „Нова Друкарня Денникова” під нак. упрząю, Краків,
Verlag: „Ukrainischer Verlag“ G. m. b. H. Krakau, Karmeliter-
strasse 34, II.
Druck: „Nowa Drukarnia Dziennikowa“ Kommissarische Verwal-
tung, Krakau, Orzeszkowagasse 7.

СМЕРТЬ ЮРІЄВИЧІВ.

З початком 1323 р. зійшли з цього світу оба брата Юрієвичі, Андрій князь волинський і Лев II. князь галицький, правнуки короля Данила, потомка славного Романа Мстиславича. Чи полягли одночасно в яким бою, чи повмирали швидко один за одним на яку пошестну недугу, — не знаємо. Про їхню смерть довідуємося з листа Володислава Локтика до папи Івана XXII, писаного 21. травня 1323 р., в якому польський король зазначає, що вони оба були для Польщі „безпосереднім непоборним щитом проти жорстокого татарського племені”*), та висловлює острах, що тепер татари, користуючися замішанням у Галицько - Волинській державі, можуть легко її загарбати під своє володіння та стати безпосередніми сусідами Польщі.

КАНДИДАТИ НА ПРЕСТІЛ.

Андрій і Лев II. були останніми мужескими потомками владного в Галицько-Волинській державі княжого роду Романовичів. Проте по опорожненій українській престілі стали простягати руки чужі князі, перш за все ті, що могли покликатися на

*) Quos immediatos pro scuto inexpugnabili contra crudellem gentem Tartarorum habebamus.

посвоячення з родом Романовичів. Таких кандидатів було трьох: 1) **Болеслав**, найстарший син мазовецького князя Тройдена та Марії, доньки Юрія Львовича, себто сестрінок померлих Юрієвичів; 2) **Володислав**, найстарший син киявського (добжинського) князя Земовита, молодшого брата польського короля Володислава Локтика, та Анастазії, сестри Юрія I; 3) **Любарт Гедимінович**, муж невідомого імені доньки Андрія, останнього волинського князя²⁾. До гострішого суперництва прийшло між Болеславом та Володиславом. За почином Болеславого стрія, площького князя Ванька, литовська ватага напала у вересні 1323 р. на землю Добжинську і люто її поруйнувала; в цей спосіб очевидно, хотів Ванько ослабити суперника свого братанича та цьому останньому промостити дорогу до володимирського престолу. Третій кандидат, литовський княжич Любарт, не виявив живішої діяльності, щоби здобути спадщину по тестеві. Він сам, як показали пізніші події, не визначався надто великою енергією, а його батько, вел. кн. Гедимін, був саме тоді зайнятий завзятою боротьбою з Ливонським лицарським орденом та розпочав велику дипломатичну акцію з метою, спонукати римського папу до натиску на Німецький орден, щоби цей припинив свої безнастанні набіги

²⁾ Для лекшого перегляду цих посвячень даємо при кінці скорочену генеалогічну таблицю роду Романовичів,

на Литву. Крім цього великий князь литовський не хотів через підпирання кандидатури Любарта на володимирський престіл відштовхувати від себе мазовецьких князів, через землі яких ішов одинокий संबідний шлях, що зв'язував Литву зі сходу Європою.

Може видатися дивним, що ніхто з українських князів інших галузей Руриковичів не старався про придбання собі багатой та просторої Галицько-Волинської держави, бо ж на давній Русі всі княжі наділи вважалися спільним добром цілого Рурикового роду, якого поодинокі члени по старшині чергувались зі собою на престолах. Однак вже в XII ст. почали деякі наділи виломлюватися згідно права старшинства і заводити у себе право дідичности. Зокрема в Галицькій державі право дідичности здобуло собі від самого початку рішучу перевагу, і тому тут управненими до наслідства вважали спершу виключно тільки членів роду Ростиславичів, а по їх смерті знова тільки Романовичів. Витворилося переконання, немовби держава була особистою власністю володаря та підлягала цим самим спадковим законам, що й приватне майно, себто переходила від батька на синів, а в браку мужеського потомка на доньки та їхніх мужів. Одночасно слід пам'ятати, що починаючи від другої половини XIII. в. політичні інтереси вязали галицько-волинських князів куди сильніше зі Заходом ніж з іншими частинами давньої Русі, від яких відділювали

їх простори захоплені татарами, а відтак ще й литовські займанщини. Тому то і родинні зв'язки Романовичів з князями інших українських земель траплялися тільки дуже рідко. Галицько-волинський літопис згадує, що в р. 1259 кн. Василько Романович видав свою дочку Ольгу за Андрія Всеволодича з галузи сіверських князів, але не знаємо, чи по них остали які потомки.

ПЕРЕМОГА ТРОЙДЕНОВИЧА.

Болеславові Тройденовичеві вдалося перемогти своїх суперників. Він покинув католицьку віру, в якій був вихований, пристав до греко-православної церкви і при цій нагоді прибрав ім'я свого діда по матері, Юрія, від якого виводив свої права до володимирського престолу. Питанням, кому чи чому мазовецький княжич завдячував свою перемогу, дуже зацікавилися новочасні історики. Польські дослідники дуже рішучо обстоюють погляд, що Тройденович переміг тільки завдяки підтримці з боку Володислава Локтика. Деякі з них, спираючися на неясні натяки у двох дипломатів угорського короля Карла Роберта (з 1325 і 1326 р.), пробували доказати, що польський король з підмогою угорського війська організував у другій половині 1323 або з початком 1324 р. воєнний похід на Русь та просто силоміць посадив Болеслава на володимирському столі. Однак основніший розгляд показує, що

згадки обох угорських дипломів відносяться до війни Локтика з бранденбурзьким маркграфом з років 1316-1317, та що польський король зайнятий війною зі шлезькими (глогівськими) князями, не мав спромоги вмішуватися до справи обсадження опорожненого володимирського престолу. Зрештою якщо навіть мавби до цього спромогу, то не може бути сумніву, що радше підтримавби свого братанича — Володислава куявського, якого (після смерти його батька) був ще й опікуном, ніж кандидата мазовецької галузи Пястів, що вели свою окрему політичну лінію, не дбаючи про її узгіднення з політикою польського короля. До того поведінка Болеслава-Юрія після перебрання влади в Галицько-Волинській державі, особливо в часі війни Володислава Локтика з Німецьким орденом, зовсім не свідчить про те, щоб він почував за собою які обов'язки особистої вдяки супроти польського короля.

Тогочасні джерела доказують, що Тройденович завдячував свій успіх зовсім іншим чинникам. Польський хроніст, Янко з Чарнкова, виразно підкреслює, що Болеслава „Русини однодушно прийняли собі за вождя і пана”*), а доволі добре із цими справами обзнайомлений швайцарець Вітодуран каже, що після смерти Юрієвичів татарський хан посадив на володимирським престолі „християнина-латинника”. Перше джерело

*) *Quem Rutheni unanimiter sibi in ducem et dominum susceperunt.*

свідчить, що за Болеславом-Юрієм заявили бояри та міщанство, бо ці верстви були тоді рішальними політичними чинниками в Галицько-Волинській державі; друге вказує, що мазовецький княжич перебрав владу за згодою та апробатою татарського хана. Треба пам'ятати, що від поїздки кн. Данила до Батія в 1245 р. хани Золотої Орди вважалися верховними опікунами Галицько-Волинської держави, та що від 1313 р. володів там хан Узбек, якого зараховують до найвизначніших представників владної в Сераю (над Волгою) династії. Отже осадження Болеслава-Юрія на володимирським столі прийшло за порозумінням та згідним співділанням обох у цій справі міродайних чинників: місцевого боярства та міщанства з одного та хана Узбека з другого боку. Рішальною при цьому була здається обставина, що син Тройдена не був політично зв'язаний з ніодною з могутніх сусідніх держав: ні з польським королівством, ні з Литвою, ні з Угорщиною; а дрібні мазовецькі князьки не могли стати небезпечними ні галицько-волинським боярам, ні ханові Золотої Орди.

ПОЧАТОК ВОЛОДІННЯ.

Джерела не кажуть, коли саме Болеслав-Юрій II засів на володимирським престолі. Тому що перший виставлений ним документ походить з 1325 р., новочасні історики згідно приймають цей рік за початковий його

володіння. Одначе переховався лист одного з комтурів Німецького ордену з 1325 року, в якому цей пише про приїзд „Русинів” з Володимира та Визни у справі визволення своїх свояків, захоплених в осені попереднього року біля Городна. З цього виходить, що тут ішло про посольство, вислане володимирським князем на Литву та перехоплене в дорозі німецькими лицарями, а це вказує, що мазовецький княжич в осені 1324 вже володів у Володимирі. З недавно знайденої грамоти кн. Тройдена виходить, що він мав тоді коло 18 літ, проте здогад деяких істориків, немовби Болеслав-Юрій засів на володимирським престолі малим хлопцем і тому через кілька початкових літ в його імени боярська рада кермувала державою, виявився помилковим.

ВЗАЄМИНИ З НІМЕЦЬКИМ ОРДЕНОМ.

Найдокладніші відомості з обсягу закордонної політики молодого князя маємо про його взаємини з Німецьким орденом, дякуючи цій щасливій обставині, що в кенігсберському архіві збереглися до наших часів чотири його грамоти. В першій, виставленій 1325 р., „Юрій, князь Руси” обіцяє великому майстрові Вернерові і всім лицарям ордену дотримати мира та приязни, „як це чинили наші предки: король Данило, прадід Лев і найдорожчий дід Юрій”. По своему змістові це не був акт союзу, хоч би лише оборонного, бо володимирський

князь не зобов'язувався до ніякої підмоги, тільки обіцявав стриматися від усяких кроків, які могли б порушити добрі взаємини, що за володіння його предків наладналися між Галицько-Волинською державою та Німецьким орденом. Був це договір у роді новочасних пактів про ненапад, що зобов'язував обі сторони зберігати строгу нейтральність. Товчок підписати договір вийшов мабуть від Німецького ордену. Саме під цю пору Польща і Литва, досі ворожі супроти себе держави, підписали союз, зміцнений одруженням польського королевича Казимира з донькою Гедиміна Альдоною-Анною (15. X. 1325 р.). Загрожений цим союзом Німецький орден мусів подбати, щоби до Польщі й Литви не пристає ще й володимирський князь. Насовується здогад, що грамота Болеслава-Юрія була також ціною, за яку Німецький орден випустив на волю членів посольства, захоплених в осені 1324 року.

Договір з 1325 р. був лише вступом до дальших переговорів з метою тіснішого зв'язання обох держав зі собою. До Володимира приїхав гр. Сігегард зі Шварцбургга, свояк Романовичів²⁾, який вже перед десятиліттями був посередником при підписуванні договору між Юрієвичами та німецькими лицарями. Вислідом цих переговорів була нова грамота Болеслава-Юрія II., виставле-

²⁾ Мабуть потомок Олени, доньки короля Данила, що віддалася за гр. Гінтера з Кефенбургга.

на 9. III. 1327, що була майже буквальною копією грамоти Юрієвичів з 1316, себто містила в собі постанови про оборонний союз між обома сторонами. Буквальна тотожність грамоти з 1327 р. з грамотою з 1316 р. мала своє політичне значіння. В 1326 р. німецькі лицарі напали на Великопольщу і тому розгорілася наново війна між орденом та Володиславом Локтиком. У цій війні по стороні польського короля станув великий литовський князь. Володимирський князь не хотів встрявати у війну, щоб не наражувати своєї держави на напади з боку обох сильних сусідів. Тому буквальне повторення грамоти Юрієвичів мало значіння застереження, що новий договір є лише відновленням давніх традиційних взаємин, які попередників-дядьків Болеслава-Юрія звязували з Німецьким орденом, та що він не має наміру брати на себе ніяких нових далекосяглих зобов'язань.

СТАНОВИЩЕ СУПРОТИ ВОЛОДИСЛАВА ЛОКТИКА

Таке саме становище строгої неутральності старався Болеслав-Юрій II утримати й супроти Польщі. Доказом цього була папи Івана XXII. з 16. червня 1327 р., в якій папа висловлює радість з приводу звістки, що „руський князь Болеслав” задумує вернутись до католицької церкви, та взиває польського короля, щоб „батьківським напінненням” спонукав його здійснити цей намір. Знаючи, як добре папська столиця

звичайно була поінформована про взаємини між володарями, не можемо думати, щоб папа звертався до короля Локтика з проханням про посередництво та поміч в такій делікатній справі, якщо між цим останнім та володимирським князем була б якась ворожнеча. З другого боку ведені у Володимирі переговори з Німецьким орденом та підписаний опісля союзний договір доказують, що взаємини між Тройденовичем і польським королем не були надто близькі та приязні. Тут замітимо, що здогад деяких польських та російських істориків, будьтоби Болеслав-Юрій II опісля справді вернувся до римської церкви, є зовсім хибний. Тогочасні джерела не дають до такого здогаду ніякої підстави та рішуче суперечить йому вислів Бенедикта XII. в листі до краківського єпископа з 1341 р., де папа, згадуючи про події, що зайшли у Володимирі в 1340 р., повбиваних княжих слуг називає католиками, а отроеного князя тільки „сином католицьких батьків”.

СПРАВА МИТРОПОЛІЙ.

Дуже пильно дбав Тройденович про вдержання добрих сусідських взаємин з могутнім великим князем литовським. Ми вже згадували, що він у перших початках свого князювання, восені 1324 р., пробував навчати взаємини з Литвою. До наближення обох володарів до себе спонукувала передусім спільні церковні інтереси. В 1325 р.

помер у Москві митрополит Петро, галичанин, який спершу став галицьким митрополитом, а по смерті митрополита Максима дістав від патріярха свячення також на київсько-суздальську митрополію. Його наслідником на київсько-суздальській катедрі став грек Теоґност, що бажаючи не допустити до відокремлення галицької митрополії, поспішно приїхав до Галицько-Волинської держави і тут висвятив у травні 1328 р. двох єпископів: галицького і володимирського. Вертаючись на Суздальщину, забрав зі собою новопоставленого галицького єпископа Федора побоюючись, щоб Болеслав-Юрій не вислав його до патріярха по митрополичі свячення. Це небагато допомогло, бо в квітні 1331 р. зустрічаємо Федора в Царгороді в характері кандидата на чин митрополита. Однак заходом заподливого та енергійного Теоґноста все ж таки вдалося не допустити до обнови галицької митрополії; в грамоті Болеслава-Юрія з 11. лютого 1334 р. Федір згаданий як галицький єпископ, а не як митрополит.

Одночасно Теоґност заходився біля скасування окремої литовської митрополії, користуючися смертю тамошнього митрополита Теофіля (ок. 1330 р.). Вважаючи себе правним наслідником Теофіля, виступив з претенсіями до оставленого ним майна, але стрінувся зі спротивом Любарта, який бажав забезпечити це майно для нового литовського митрополита. Також великий

князь Гедимін був невдоволений нахабністю Теогноста, бо бажав утримати литовську митрополію, про якої заснування сам подбав перед кільканацятьма роками. Це невдоволення збільшила ще рішуча відмова Теогноста висвятити на єпископську катедру у Пскові підпираного Гедиміном кандидата. Ось так протиділання змаганням Теогноста скасувати обі недавно засновані митрополії, галицьку і литовську, наблизило до себе володарів цих держав. Здогад російського історика Приселкова, що Любарт, стративши надію на вдержання литовської митрополії тим ревніше підтримував змагання Болеслава-Юрія, врятувати бодай галицьку, дуже правдоподібний. Заходи, що їх оба підняли в цій справі у патріярха, присилювали київсько-суздальського митрополита до поїздки у Царгород у травні 1332 р., щоб там особисто їм протиставитися.

Спільність інтересів в церковній області спонукала до наближення також на політичному полі, якого зовнішньою позначкою було одруження Болеслава-Юрія з донькою Гедиміна Євфемією, званою здрібніло Офкою. Хрестини Офки, що досі була поганкою, і весілля відбулися в 1331 р. в Плоцьку, на дворі кн. Ванька, стрия володимирського князя, який мав також Гедимінівну за жінку. Що це не сталося у Володимирі, було явною демонстрацією проти митрополита Теогноста, який саме тоді там перебував; в той спосіб Болеслав-Юрій від-

хилився від немилого вигляду, церковне благословення на подружжя життя приймати з рук осоружного грека.

ДАЛЬШІ ВЗАЄМИНИ З НІМ. ОРДЕНОМ.

Наближення Болеслава-Юрія до Литви та його одруження з Гедимінівною не залишилося без впливу на його дальші взаємини з Німецьким орденом. Саме в тому часі, в рр. 1330-32 війна німецьких лицарів з польсько-литовською коаліцією, підпомаганою угорськими військами, дійшла до найбільшої натуги. Орден нерадо дивився на приязнь і родинний зв'язок Тройденовича з литовським великокняжим родом. Взаємини між володимирським двором та німецькими лицарями охололи, витворився настрій недовіря, що став пригожим ґрунтом для різних підозрінь і спліток. Новий великий майстер, кн. Людвик з Бравншвайгу, який в 1330 р. обняв керму Німецького ордену, цілих 3 роки не підіймав ніяких спроб, щоб відновити давні договори з галицько-волинським володарем. Щойно коротко перед кінцем підписаного з Польщею перемиря вислав своїх послів до Володимира. Незабаром прийшло до порозуміння і 11. лютого 1334 р. появилася грамота, в якій Болеслав-Юрій II., протестуючи проти наклепів, що їх про нього поширювали, потвердив та відновив давніші союзні договори між обома державами та спільно зі своїми боярами зобов'язався непохитно дотримати їхніх постанов. Зміна, яка швидко потім прийшла внаслідок

смерти кн. Бравнішвайгського та вибору нового великого майстра, вимагала обнови трактатів. Цим разом справу поладнано негайно і 20. жовтня 1335 р. вийшла з княжої канцелярії нова грамота, формою та змістом подібна до попередньої. Слід зазначити, що всі ці договори не мали більшого політичного значіння, бо не накладали на договірників ніяких політичних зобов'язань, крім зберігання строгої невідсторонності взаємно супроти себе. Їхнє значіння радше на торговельному полі з метою підтримати давні купецькі взаємини, що обом сторонам приносили чималі користи.

Болеслав-Юрій утримував аж до самої смерті приязні взаємини з Німецьким орденом. З актів процесу Казимира Вел. з орденом довідуємося, що в листопаді 1338 р. через Плоцьк переїздили послы та купці від ордену на Русь. У грамоті Болеслава-Юрія з 20. січня 1339 р., даній для міста Сянока, виступає як свідок варшавський війт Бартоломій, що був мужем довіря великого майстра Німецького ордену і приїхав до Володимира мабуть з якимись політичними дорученнями.

ВЗАЄМИНИ ДО ПОЛЬЩІ ЗА КАЗИМИРА ВЕЛ.

Взаємини володимирського князя до Польщі помітно погіршилися після смерти Володислава Локтика, за володіння Казимира Вел., та з невідсторонніх стали ворожими. Тогочасний польський літопис подає під

р. 1337 звістку про напад Руси і татарів на Люблин: 12 днів облягали місто, щойно смерть татарського вождя, поціленого стрілою, спонукала їх до відвороту. Товчок до цього нападу вийшов мабуть від володимирського князя, бо Люблин був здавна спокусою для володарів Галицько-Волинської держави і про посідання цього важного пограничного города велися часто між українцями та поляками в XIII і XIV ст. криваві бої. Деякі історики, стараючися доказати, що між Тройденовичем та Казимиром Вел. були приязні взаємини та що оба володіли у тісному порозумінню зі собою, заперечують достовірність цієї вістки, чи пак кажуть, що вона в літописі помилково поміщена під 1337 р. та відноситься до подій з рр. 1340/41, що зайшли вже після смерті цього князя. Але висновки цих учених зовсім непереконливі, до такого пересування подій нема ніяких підстав. Зрештою з інших джерел маємо відомість про ще один напад татар на Польщу, що відбувся в лютому 1340 р., себто ще за життя і володіння Болеслава-Юрія II. Очевидно, щоб дістатися до польських земель, татарське військо мусіло переходити через територію Галицько-Волинської держави, до цього потрібна була згода її володаря.

ДОГОВІР КАЗИМИРА ВЕЛ. З УГОРСЬКИМ КОРОЛЕМ.

Що взаємини між Болеславом-Юрієм II. та Казимиром Вел. не були приязні, на це

вказують ще інші події. Політичне положення Казимира було в початкових роках його володіння доволі скрутне. Приязнь з великим князем литовським охолоджувалася щораз більше; загрожений від півночі Німецьким орденом, від заходу могутнім чеським королем та маючи непевного сусіда від сходу, мусів старатися найти за всяку ціну сильного та вірного союзника. До цього найкраще надавався угорський король Карло Роберт з французького роду Анжу, одружений з рідною сестрою Казимира. Тому польський король часто заїздив на угорський двір у Вишгороді, де обгорював зі своїм шурином різні справи, що тоді цікавили середущу та східну Європу. Щоби тривко притягнути Карла Роберта до себе та цупко звязати рід Анжу з інтересами польської держави, склав заяву, що на випадок своєї безпотомної смерти переказує польський престіл своїй сестрі Єлисаветі, а через неї її чоловікові Карлові Робертові та їхнім мужеським потомкам. Це сталося на зїзді у Вишгороді в 1335 р. Серед тодішніх обставин це приречення було доволі сумнівної вартости. Казимир мав щойно 25 літ життя, від жінки Альдони-Анни мав уже дві доньки і напевно зовсім не припускав, що доля поскупить йому сина. Тому правдоподібність переходу Польщі під владу роду Анжу була дуже невелика. Все ж таки угорський король зацікавився цією справою, немов передчував, що з неї вийде велика користь для його потомків.

ЛЬОТКА, КНЯЗЬ РУСИНІВ.

На цьому тлі виринула справа Галицько-Волинської держави. В угорській т. зв. Будимській хроніці знаходиться коротенька згадка, що під кінець червня 1338 р. приїхав до Вишгорода: „пан Льотка князь Русинів” з добірною дружиною своїх лицарів, жертвуючи мадярському королеві приязнь та союз.¹⁾ Ця вістка наробила багато клопоту новочасним історикам. Хто був цей Льотка та чого шукав на угорським дворі? Одні, спираючися на висказ, що це був „князь Русинів”, бачать в ньому Болеслава-Юрія II, другі звертають більшу увагу на ім’я „Льотка” і думають, що це був Детько, визначний галицький вельможа, тоді найвищий достойник Галицько-Волинської держави, інші висловлюють ще більше або менше правдоподібні здогади та відповідно до цього пробують пояснити мету цих загадочних відвідин. На нашу думку справа виглядає ось як: Льотка — це Влодко (здрібніле Володислав); початкове „в”, нескладне для чужинців до вивовору перед „л”, відпало, подібно як при слові *Lodomeria*, що повстало з *Владимирії*. Значить, це був Володислав куявський, про якого ми згадували на по-

1) A. D. millesimo tricentesimo octavo, circa festum apostolorum Petri et Pauli, dominus Lothka, dux Ruthenorum, venit in Uysegrad cum electo populo militum ad regem Karolum Hungariae, promittens ei omnis amicitie incrementum.

чатку, як про кандидата на володимирський престіл. В одній грамоті Казимира Вел. з 1337 р. він просто так і зветься: „Влодко з Божої ласки добжинський і ленчицький князь”. На двір Карла Роберта до Вишгороду приїхав в ролі претендента до галицько-волинської княжої корони, шукаючи там признання та допомоги. Пригадуємо, що при різних нагодах в XII та в XIII ст. деякі члени угорського королівського роду Арпадів через короткий час засідали на галицькому престолі; тому і пізніші угорські королі вважали себе власниками цього престолу та навіть прибрали титул королів „Галичини і Володимирії” (rex Galiciae et Lodomeriae). Покищо це, очевидно, не мало ніякого практичного значіння, але при сприятливих обставинах могло бути відповідно використане. Що штовхнуло Володислава Земовитовича до поновлення своєї кандидатури в 1338 р. і чи зробив це зовсім на власну руку, чи в порозумінні з Казимиром Вел., годі сказати з приводу відсутности якихнебудь джерельних вісток про цю справу. Можна лише здогадуватися, що спонука вийшла від ворожого Болеславові-Юрієві гуртка галицьких бояр; частина їх мабуть таки прибула до нього, закликаючи Володислава на володимирський престіл і товаришила йому в подорожі на мадярський двір. Це пояснювало би заразом, чому угорський хроніст назвав його „князем Русинів”.

ВИШГОРОДСЬКИЙ ДОГОВІР З 1339 Р.

Угорський король скермував справу на зовсім інший шлях. Захоплений приреченням польської корони після смерти Казимира Вел., забажав збільшити вигляди на здійснення цієї обіцянки. Тому задумав виднати від свого шурина признання першенства до польської спадщини перед доньками Казимира, чи пак їхніми майбутніми мужами. Очевидно, за таку уступку треба було дати відповідну винагороду. Таким чином на зїзді у Вишгороді в липні 1339 р. прийшло до підписання нового договору. Казимир Вел. забезпечував родові Анжу наслідство на польському престолі, якщо при своїй смерти не залишив би мужеського потомка; угорський король відступав Казимирові в доживоття права угорської корони до галицько-волинських земель та обов'язувався дати йому воєнну підмогу з метою завойовання цих земель. Коли задумували підняти цей спільний воєнний похід, не знаємо; мабуть це мало статися на випадок смерти Тройденовича, або вибуху яких внутрішніх заворушень в його державі.

СТАНОВИЩЕ СУПРОТИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ.

Трагічна смерть Болеслава-Юрія II. кинула мрячну тінь на внутрішні відносини в Галицько-Волинській державі за часу його

володіння. З того, що його отруїли, виходило, що були невдоволені з його управи. Так розуміли справу тогочасні джерела, так само пояснюють її новочасні історики. Як причини невдоволення одні джерела подають, що князь насильно ширив римську віру, спроваджував католицьке духовенство і старався знищити православну церкву; інші джерела кажуть, що він окружувався чужинцями, німцями та чехами, зі своїми підданими поводився жорстоко, вязнив їх, вимушував від них окуп, і т. п. Як бачимо, ці закиди є почасти релігійного, почасти політичного характеру. Замітне, що релігійні находимо лише в чеських та швайцарських джерелах, навпаки дуже добре ознайомлене з подіями польське джерело, літопис Траски, про них зовсім не згадує, подаючи тільки політичні. Добре передумавши справу, приходимо до переконання, що вістки поширювані в католицьких краях середущої Європи старалися отроєного князя представити як жертву „схизматицького” фанатизму, як мученика за католицьку віру, себто були тенденційні, та що властивих причин його насильної смерті треба шукати радше на політичному полі. Що правда, Тройденович був вихований в католицькій вірі, але перебираючи владу в Галицько-Волинській державі перейшов — очевидно з політичних оглядів — до східньої церкви. Але ж ці самі політичні огляди ще більше не дозволяли йому переслідувати право-

славну віру та виявляти змагання до її викорінення. Була б це дуже легкодушна та нерозумна поведінка, що стояла б у різкій протилежності до розважливої та обережної закордонної політики цього князя. Суперечать цьому також його заппадливі заходи про вдержання окремої православної митрополії в Галичі.

ВЗАЄМИНИ МІЖ КНЯЗЕМ ТА БОЯРАМИ

З причини вбогости, уривковости та неясности джерельних вісток стрічаємо в новочасній історичній літературі дуже суперечні погляди на уклад політичних справ у Галицько-Волинській державі за володіння її останнього суверенного князя. З того, що в двох останніх грамотах Болеслава-Юрія II, виставлених Німецькому ордену (з 1334 і 1335 р.) бояри виступають як заручники дотримання висловлених в них зобов'язань, приходять дослідники до висновку, що могутність галицько-волинського боярства зросла тоді до небувалого ступня, що князь не мав спромоги підписувати ніяких договорів з заграничними володарями без дозволу та згоди боярської ради. Між цим, коли заглянемо до грамот тодішніх володарів інших держав, як прим. Польщі або Угорщини, побачимо, що там вельможі також часто-густо згадані як заручники за короля, або зазначено, що володар свій розпорядок видає за згодою та дозволом духовенства і панів — хоч добре знаємо, що і Казимир

Вел. і Карло Роберт та його наслідник Людвик панували самовладно та не допускали ніяких обмежень своєї монаршої влади. З того виходить, що вислови про поруку та згоду вельможів були в тодішніх латинських грамотах лише традиційною канцелярійною формулкою і що з них не можна витягати ніяких практичних вислідів.

Про ролію, яку боярство відогравало в Галицько-Волинській державі та про його відношення до князівської влади в XIV. в. довідуємося в інший спосіб. При перегляданні Галицько-Волинського літопису кидається в очі величезна різниця між відносинами у першій та у другій половині XIII. ст. Коли в першій половині бояри виступають як рішальний чинник у всіх важніших державних справах, а передусім при обсаді княжого стола, то навпаки у другій половині цього століття вони відсунені зовсім в тінь, а на передове місце виступає особиста воля та діяльність князів: Данила, Василька, Льва, Володимира. Переломовою хвилиною було призначення Данилом верховної влади хана Бату. Санкція, яку Данило та його наслідники діставали від ханів Золотої орди, зробила їх незалежними від бояр. Завдяки цій санкції та особистій справності король Данило за останніх 20 літ свого панування правив зовсім самовладно своєю державою. Коли бездітний кн. Володимир Василькович задумав переказати Волинь своєму кузинові Мстиславові, заручився згодою на це татарських ханів. Кн. Мстислав, накладаю-

чи на берестян надзвичайний податок, як кару за невірність, зовсім не питав бояр про їхню думку. Всеж таки деякі факти, переказані літописом, показують, що князі вважали за потрібне рахуватися з опінією своїх бояр та в дуже важких справах відбували з ними наради, щоб відповідальність за наслідки не спадала на них самих. В XIV ст. володіння досвідченого кн. Юрія I, який вже в старшому віці перебрав по батькові престіл, не принесло боярам нагоди до зміцнення своїх впливів. Про панування його синів, Андрія та Льва II знаємо замало, щоб висловлювати які здогади. Зате в часі безкоролівства після їхньої смерті повелося боярам захопити керму держави. Саджаючи молоденького Тройденовича на княжий престіл, задумували використати його брак досвіду та неознайомлення з місцевими справами, щоб і на дальше затримати владу у своїх руках. Але Болеслав-Юрій не хотів бути мальованим князем. Поводячися спершу з обережністю, яка характеризувала його закордонну політику, зумів приєднати собі особистих прихильників. Окружився людьми, яким міг довіряти, та обсаджував ними найважливіші уряди. Могли між ними бути й чужинці, німці й чехи, як це зазначає літопис Траски, але місцеві люди мали рішучу перевагу. Серед вельможів, названих у княжих грамотах, не находимо ні одного імени, яке вказувало би на німця, а тільки два з них можна би признати за чеські; всі інші — це українці, хоч може не всі вони

походили з боярської верстви. Найвизначніше становище займав Дмитро Детько, якого ім'я згадане в обох документах перед усіми іншими світськими достойниками. Належав до родового боярства, мав в околиці Перемишля свої земельні маєтності; по смерті Тройденовича керма держави перейшла до його рук. Не знаємо, який саме уряд виконував за життя князя, можемо лише сказати, що постійно находився в його оточенні.

МІСТА Й МІЩАНСТВО.

Поруч з боярством чимале значіння мало тоді міщанство, особливо багаті купці, місцеві та чужі. Серед чужинців передували німці, що скупчувалися головню у Володимирі і Львові. На відносини Болеслава-Юрія до міст кидає деяке світло його грамота з 20. січня 1339 р., якою містові Сяноці надав т. зв. маґдебурське право. Це право приносило населенню міста звільнення від данин та чинитьб у користь князя, а також виймало їх зпід присуду княжих урядовців, передаючи управу та судівництво міському війтові. Метою надання цієї самоуправи було притягнути до міста з густо заселених країв середущої Європи, головню з Німеччини, ремісників і купців та таким чином оживити промисл і торговлю. Надаючи Сянокові маґдебурське право, Болеслав Юрій мав на меті зміцнити розвиток цього міста, що було важною станицею торгівлі Галицької землі

з Угорщиною. Мабуть крім Сянока ще й деякі інші міста дістали тоді магдебурське право, але з огляду на затрачання грамот ми про це не знаємо. Дуже можливо, що саме ця кольонізаційна діяльність придбала Тройденовичеві славу опікуна чужинців.

БОРОТЬБА З ВОРОЖОЮ ПАРТІЄЮ І СМЕРТЬ.

Спираючись на прихильну собі частину боярства та на міщанство, Болеслав Юрій став опісля безпощадно поборювати своїх ворогів. Заграничний хроніст переказує, що він „багато літ енергійною рукою вів керму держави”. Як виявлялася ця енергія, докладніше оповідає згаданий вже польський літопис Траски. Остаточним вислідом була смерть князя. Отруєння Болеслава-Юрія II. не було вислідом солідарного виступу цілого боярства, лише одної партії і це чисельно слабшої. Тому вона не важилася підняти отвертого бунту та прогнати нелюбого князя з престолу, як давніше водилося в таких випадках, але потайно підсунула йому отрую. Це трапилося вперше в історії Галицько-Волинської держави — у Володимирі 7. квітня 1340, рівно 600 літ тому.

ГЕНЕАЛОГІЧНА ТАБЛИЧКА РОМАНОВИЧІВ.

